

הוא הטיל את התפקיד על גורדון קלאפ, מנהל רשות עמקסנסי בעלת הנסיון הרב, שנשאל לדעתו על הצורה היעילה ביותר להשתמש בכל מי אנג'הירדן אך ורק לטובת תושבי האזור, מבלי להתחשב כלל בגבולות מדיניים.

כניעה בחצות הליך

לפני שמהנדסי רשות עמקסנסי יכלו להגיש את הצעותיהם, נאלצה מועצת הבטחון של האו"ם להקדיש — בתקופה אוקטובר-דצמבר 1953 — 26 ישיבות לסיכוח הישראלי-ערבי, מתוכן 15 לבעיות המים בלבד. כי בתקופה זו פרץ סיכוח חמור על הגבול הסורי, בעקבות נסיון ישראלי לחפור תעלת-הטייה סמוך לגשר בנות-יעקב. מכיון שתחילת התעלה נמצאה בתוך השטח המפורז, פנתה ישראל אל יו"ר ועדת שביתת-הנשק הישראלית-סורית וביקשה רשות לבצע את החפירה, כחלק מ"תוכנית השקיה של הצפון". רק אחרי שהחלה עבודת החפירה במלוא תנופתה הממוכנת, התעררו הסורים לפעולה. הם שיכנעו את יו"ר הוועדה המעורבת, כי אין זו עבודה קטנה אלא חלק מתוכנית רחבה. הם ראו את עצמם וזאים להתערב, מכיון שהטיית הירדן תגוול מבעלי-האדמות הסוריים את מי הנהר החיוניים.

ישראל ניסתה להרגיע, הבטיחה כי האדמות הסוריות לא ייפגעו, יקבלו את כמות המים הרגילה. היא הסבירה, כי אין שום כוונה להטות את המים אל מחוץ לאזור, כי אם רק להובילם בתעלה של 15 קילומטרים, אל נקודה מהם ירדו במפל אל הכינרת ויפעילו תוך-כדיכך תהנת-יכות. היה זה הסבר נכון, אם כי חלקי, שכן תחנת-הכוח נועדה להפעיל את המשאבות של המוביל הארצי, אשר יעביר את מים-הירדן אל אגם בית-נטופה. הסורים לא הסתפקו בהסברים הישראליים, וגם ראש מטה-המשקיפים, הגנרל ואגן בניקה הדני, ציוד בעמדתם. הוא דרש מישראל להפסיק את החפירה לאלתל, מאחר שהטיית



אבי התוכנית הערבית הוא המהנדס מוחמד אחמד סעיד, שמאז 1951 ראה עצמו כלוחם העיקרי לתוכנית השקיה ערבית, ואשר העלה את רעיון הטיית היובלים, בקובעו כי אין בכך כל קושי הנדסי.

מ-הירדן תפגע קשות בבעלי-האדמות הסוריים. ישראל השיבה, כי זהו מיפעל ישראלי פנימי וכי אינה מוכנה להתחשב בפקודת הגנרל בניקה. נגד סירוב זה התקוממו, כי אם מערך שלם של מעצמות גדולות ומדינות קטנות, הצבא הסורי הכריז על מצב הכן, הדחפורים הישראליים עבדו תחת שמירה צבאית מוגברת, ודובר צה"ל הכריז בתל-אביב שישראל מצפצפת על האזהרה הסורית; צה"ל ידע להבטיח את בטחון אזרחי-המדינה אם יהיה צורך בכך.

פוסטר-דאלס קרא אליו את שגריר ישראל, תבע ממנו בלשון תקיפה כי ישראל תציית להוראת בניקה. "ארצות-הברית תומכת בכל ליבה באו"ם, הבהיר דאלס, לכן יש לכבד את ההלטת הוועדה שדיברה בשם האומות המאוחדות." הוא הבהיר שאם תעמוד ישראל בסרבנותה, תפסיק ווישגטון את תשלום כספי-הסיוע החיוניים. במסיבת עיתונאים הכריז פוסטר-דאלס: "ניראה לי שאם ארצות-הברית תעניק סיוע כלכלי בנסיבות הנוכחיות, יחתור הדבר תחת מרותה של נציגות האומות המאוחדות, אשר הוטל עליה לפקח על קיום שביתת-הנשק. מרות זו חיונית כדי למנוע מעשי-איבה כלליים ויצירת תוהו-והואו באזור." לבסוף נכנעה ישראל, משך כל הויכוחים והמיקוח עסקו קבוצות החופרים במירוץ נגד השעון. אך לשוא. בחצות ליל 28 באוקטובר נאלצו להפסיק את העבודה, ממש על סף השלמתה, ותעלת ההטייה נעזבה. תוכנית המוביל הארצי שונתה, ובמקום הטיית מים-הירדן הוחלט על הזרמתם לכינרת ושאיבתם — מלוחים הרבה יותר — בעזרת משאבות ענק בטבחה.

את הנימה האחרונה בויכוח המר והממושך במועצת הבטחון קבע נציג סוריה רפיק עשא: "המעשה הטוב ביותר יהיה לאסור לחלוטין כל פעולה חד-צדדית בענייני המים האלה." אבל אם תאסר פעולה חד-צדדית — מה יותר? לארצות-הברית נידמה היה כי מצאה את התשובה, והיא מהירה להציג אותה בפני ממשלות ישראל והערבים.

אייזנהאור מוכר רעיון

היתה זו התוכנית שהוכנה על-פי בקשת אוג'רא וארצות-הברית, ובהשגחת רשות עמקסנסי, אחרי שהתנגדות ישראל הרגה את תוכנית הירמוך הידנית. רשות עמקסנסי מסרה את העבודה המעשית ליד חברת הנדסה מבוסטון, בראשותו של צ'ארלס מיי — ועל כן נועדה תוכנית זו לשאת השם תוכנית מיי. חברה זו נתבקשה להציע את החלוקה היעילה ביותר של כל אצרות המים באנג'הירדן, מבלי להתחשב כלל בעובדות פוליטיות כגון גבולות או יחסי-איבה בין מדינות האזור.

מיי לא יצא לשטח, ואיש מהנדסיו לא ערך סקרים או בדיקות. החברה האמריקאית השתמשה בכל הנתונים שנאספו קודם לכן על-ידי מהנדסים שונים, ערכה חלוקה מדעית טהורה, עד כדי כך, שכאשר הגישה את תוצאות עבודתה, הראתה המפה רק את מיפעל-המים המוצעים. מפה נפרדת, על נייר שקוף, ציינה את הגבולות בין המדינות; ורק על-ידי הנחת מפה אחת על השנייה אפשר היה לראות איזה מיפעל-השקיה יוקמו באיזה מדינה, ומה כמות המים המוצעת בתוכנית זו לישראל, לירדן ולסוריה.

צ'ארלס מיי ומנהדסיו הציעו:

- לישראל 394 מיליון ממ"ק, להשקית 416 אלף דונם;
 - לירדן 774 מיליון ממ"ק, להשקית 490 אלף דונם קשים יותר להשקיה;
 - לסוריה 45 מיליון ממ"ק, להשקית 30 אלף דונם.
- השובה הרבה יותר מחלוקת המים בין המדינות היתה הורשה היסודית של התוכנית: שהחלוקה תיעשה תוך הסכם ושיתוף-פעולה בין שלוש המדינות. ללא שיתוף זה, נאמר, לא יתכן ניצול מושלם של מקורות המים באזור דלי-מים זה. הסעיפים העיקריים של תוכנית מיי:
- מכיון שמדובר רק באנג'הירדן, לא נכלל בתוכנית נהר הליטאני, ולא נכללו בה מקורות המים ברצועת החוף ובדרום. נלקחו בחשבון רק מי הירדן ויובליו, (831 מיליון ממ"ק) וכן מעיינות ובארות (382 מיליון ממ"ק).
 - יוקם מאגר במעלה עמק החצבני, שמפל מימיו דרומה. יספק השמל ללבנון תמורת הסכמתה לבנייתו.
 - תעלה תאסוף את מימי הבניאס, החצבני והדן, בקצה הצפוני של ישראל, ותספק מים להשקית מלבן ישראלי גדול. המלבן יכלול את שטח החולה המיובשת ומדרום לה, וכן את גבעות הגליל המזרחי ועמק בית-שאן.
 - תוכנית סכר מקארין גדולה מדי, גם לא נבדקה דיה ואין אפשרות לשלבה בתוכנית החדשה. לעומת זאת נשמר עקרון בנייתו של סכר על הירמוך — אף הוא במקארין — שגובהו יהיה 95 מטרים בלבד. הסכר, שיהיה נמוך יותר מזה שהוחלט עליו בתוכנית הידנית המקורית, לא יעצור את כל מימי הירמוך, וחלק מהם ימשיך לזרום מערבה, לכינרת. מימי סכר מקארין המוקטן יספיקו להשקית הנור המזרחי, ותעלה שניה תספק מים מהכינרת לגור המערבי. סכר מקארין, וסכר קטן יותר ליד ערסיה — בקירבת הגבול הישראלי — יפעילו התערבות לטובת ירדניות.
 - את התוכנית הזאת החליט הנשיא אייזנהאור, "למכור" לישראל ולשכנותיה. לשם כך בחר באיש-עסקים ועסקן אמריקאי ידוע, אריק ג'ונסטון, העניק לו דרגת שגריר ושלחו לסיבוב ראשון בכיירות, דמשק, עמאן, קאהיר וירושלים.

הכשרת-קרקע לשליח

ממכת ראשון ניראה כי אייזנהאור לא יכול היה לבחור זמן פחות מתאים לשיגור שליחו המיוחד. כי המערכה המדינית על תעלת-הטייה באזור המפורז געשה באו"ם, ומשני צידי הגבול הישראלי שררה תחושת-חירום של ערב מלחמה. כאשר נשאל ג'ונסטון בפאריס אם הוא רואה בכל-זאת טעם להמשיך בדרך, השיב: "דחאק עכשיו גובר הצורך בפעולה." הוא היה אופטימי, בעיקר "מפני שאביא לממשלות המעוניינות יתרונות חשובים, ביניהם האפשרות לשוחח עם מתאם זה, שימנע את הצורך בדושיה עם האויב



אבי התוכנית הישראלית הוא הסופחה האמריקאי לשיי מורקרקע גלטר קליי לאודר מילק, הנראה בשיחה עם רחל ינאית (מימין) ושרת החוץ גולדה מאיר. וולטר קליי לאודרמילק, הוא אשר העלה לראשונה את רעיון ניצול מי הירדן להשקית הנגב.

שהוצב מנגד על-ידי הסכמי שביתת-הנשק... כל כחנת ארצות-הברית היא לחסל את העוני, המהרה פתח לקומוניזם. לזכותו של הסטייש דפרטמנט יש לציין, כי דאג גם להכשיר מעט את הקרקע טרב בואו של ג'ונסטון. את ישראל ריכך על-ידי הוועדה שהסיוע הכספי לא יופסק. את הערבים פייס על-ידי הפעלת לחץ על ישראל, אשר הודיעה שהיא משחררת 2.8 מיליון דולאר מכספי הערבים המוקפאים בבנקים ישראליים. את ירדן בפרט הוא ריכך על-ידי משלוח 9500 טון חיטה, להקלת הרעב ששרר בארץ זו מחמת הבצורת.

באזירה זו ניגש ג'ונסטון למלאכת "המכירה". תגובתה הראשונה של ישראל היתה שלילית. כי התוכנית שהוצעה על-ידי ג'ונסטון היתה מאפשרת לה להשקות רק מחצית השטח ש נלקח בחשבון בתוכנית לאודרמילק, שבעיבוד הפכה להיות תוכנית המוביל הארצי. בעמאן היה מצבו של ג'ונסטון קשה יותר. כי הירדנים כעסו על ביטול תוכנית הירמוך המקורית, אחרי שכבר נערכו הסקרים המוקדמים ואף הוקצבו הכספים לביצוע השלבים הראשונים. בואו של שגריר-המים נתקל בעתונות עויינת, שקראה למלך חוסיין לגרש את 41 המומחים האמריקאיים ששהו בירדן מטעם תוכנית הסיוע, "מאחר והתוכנית שהם נשלחו לבצע נרצחה על-ידי הציונים".

דיפלומטים זרים בעמאן קבעו בפירוש, ששום ממשלה ירדנית לא היתה מחויקה מעמד יום אחד, לו רק רמזה שחלק כלשהו מתוכנית ג'ונסטון מוצא חן בעיניה. שכן תוכנית זו — לו נתקבלה — היתה מאפשרת לירדן להשקות פחות אדמה מתוכנית הירמוך המקורית, ומאפשרת לה להפיק פחות השמל לפיתוח תעשיית. ג'ונסטון שב לארצות-הברית, ובשתי הרצאות פומביות הבהיר את מהות שליחוהו. ההצעות, הצהיר, הן גמישות ביותר, פתוחות לכל הצעה-נגדית שתבוא מכל צד שהוא. המדינות העויינות לא יצטרכו לקיים מגע ישיר, אם אין רצונן בכך; עליהן לעבוד רק עם הרשות הבינלאומית. מה תהיה מהות הרשות? ג'ונסטון העלה רעיון שהיה עדיין מעורפל בעיקרו: נציג-מים, שיחלק את המים על פי תוכנית מוסכמת.

כאשר חזר ג'ונסטון למרחב, כדי לערוך את הסיבוב השני, אפשר היה לציין כי בכל זאת זו משהו. מזכיר האו"ם, דאג האמרשילד, הקים ועדת-סקר מיוחדת, הטיל (המשך בעמוד 24)